

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

JEK LONDONNING “OQ SUKUNAT” HIKOYASIDA TABIAT, HAYVONOT OLAMINING ADABIY-ESTETIK TALQINI VA INSONIY QADRIYATLAR: QIYOSIY TAHLIL

Karimova Munira Ahmadjanovna
Xalqaro Nordik universiteti, katta o‘qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Jek Londonning “Oq sukunat” hikoyasida tabiat va hayvonot olamining badiiy-estetik talqini ekokritik, qiyosiy-tipologik va hermenevtik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Hayvon obrazlarining insoniy qadriyatlar, empatiya va axloqiy mas’uliyatni ifodalashdagi poetik funksiyasi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Jek London, “Oq sukunat”, hayvonot olami, tabiat poetikasi, naturalizm, ekokritika, metafora, simvolizm, insoniy qadriyatlar, empatiya.

ПРИРОДА, ЛИТЕРАТУРНО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МИРА ЖИВОТНЫХ И ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В РАССКАЗЕ ДЖЕКА ЛОНДОНА «БЕЛОЕ БЕЗМОЛВИЕ»: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Каримова Мунира Ахмаджановна
Международный Нордический университет, старший преподаватель

Аннотация

В статье на основе экокритического, сравнительно-типологического и герменевтического подходов анализируется художественно-эстетическая интерпретация природы и мира животных в рассказе Джека Лондона «Белое безмолвие». Раскрывается поэтическая функция животных образов в выражении гуманистических ценностей, эмпатии и нравственной ответственности.

Ключевые слова: Джек Лондон, «Белое безмолвие», мир животных, поэтика природы, натурализм, экокритика, метафора, символизм, гуманистические ценности, эмпатия.

NATURE, THE LITERARY-AESTHETIC INTERPRETATION OF THE ANIMAL WORLD AND HUMAN VALUES IN JACK LONDON'S “THE WHITE SILENCE”: A COMPARATIVE ANALYSIS

Karimova Munira Ahmadjanovna
Nordic International University, Senior Lecturer

Abstract

This article examines the literary-aesthetic interpretation of nature and the animal world in Jack London's “The White Silence” through ecocritical, comparative-typological and hermeneutic approaches. It reveals the poetic function of animal images in expressing human values, empathy and moral responsibility.

Keywords: Jack London, “The White Silence”, animal world, poetics of nature, naturalism, ecocriticism, metaphor, symbolism, human values, empathy.

Amerika adabiyotining yirik namoyandalaridan biri bo‘lgan Jek London (1876–1916) o‘zining qisqa, ammo nihoyatda samarali ijodiy hayoti davomida tabiat va inson munosabatlarini falsafiy, psixologik hamda estetik jihatdan tasvirlashda beqiyos mahorat namoyon etdi. Yozuvchi asarlarida Shimoliy Kanada va Alyaskaning og‘ir iqlim sharoiti, insonning hayot uchun kurashi, hayvonot olami va ijtimoiy muammolar badiiy-estetik jihatdan chuqur talqin qilinadi [2]. Ayniqsa, yozuvchining 1899-yilda nashr etilgan “Oq sukunat” hikoyasi Amerika adabiyotida o‘ziga xos o‘rin egallaydi va ilmiy-adabiy tadqiqotlarda doimiy diqqat markazida bo‘lib kelmoqda.

“Oq sukunat” hikoyasi inson va tabiat o‘rtasidagi murakkab aloqalarni falsafiy hamda psixologik nuqtayi nazardan yoritishi, hayvonot olamini betakror badiiy tizim sifatida tasvirlashi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchilar bu asarni naturalizm oqimining yorqin namunasi sifatida baholaydilar [8; 3]. Biroq so‘nggi o‘n yilliklarda ekologik adabiyotshunoslik (ecocriticism) yo‘nalishining rivojlanishi bilan asarni yangicha, keng qamrovli metodologiya doirasida o‘rganish zarurati yuzaga keldi [5; 6].

Jek London asarlarida hayvonot olami oddiy dekorativ unsur emas, balki muayyan poetik tizimning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Hayvonlar inson ruhiyatining metaforik ifodasi, tabiiy

instinktlarning timsoli hamda insoniy qadriyatlarni ochib beruvchi badiiy vosita vazifasini bajaradi [12]. “Oq sukunat” hikoyasidagi hayvon obrazlari orqali insonning qo‘rquv, umid, yolg‘izlik, jasorat va mehr kabi tuyg‘ulari yoritiladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy adabiyotshunoslikda ekologik tafakkur, tabiat poetikasi va hayvonot olamining badiiy talqini masalalariga qiziqishning ortib borayotgani bilan belgilanadi. Bundan tashqari, O‘zbekiston adabiyotshunosligida Jek London ijodini ekokritik va komparativistik metodologiya doirasida o‘rganish hali ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan, bu esa tadqiqotning ilmiy yangiligini ta‘minlaydi.

Tadqiqotning maqsadi “Oq sukunat” hikoyasida hayvonot olamining adabiy-estetik funksiyasini, uning insoniy qadriyatlar bilan bog‘liqligini hamda yozuvchining poetik mahoratini ekokritik va qiyosiy metodologiya asosida ochib berishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida Jek Londonning “Oq sukunat” hikoyasi tanlangan bo‘lsa, predmetini undagi hayvonot olami tasviri, poetik vositalar hamda inson va tabiat munosabatlari tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jek London ijodiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar nafaqat anglosakson, balki jahon adabiyotshunosligida ham keng miqyosda olib borilgan. Harold Bloom (2010) o‘zining “Jack London” nomli monografiyasida yozuvchi ijodining asosiy yo‘nalishlari, uning naturalizm oqimi bilan aloqasi va ijtimoiy-falsafiy qarashlari haqida keng ma‘lumot beradi. Bloom yozuvchi asarlarida “tabiiy tanlanish” (natural selection) va “kuchlilarning omon qolishi” (survival of the fittest) tamoyillarining badiiy talqinini alohida ta‘kidlaydi.

D. H. Lawrence (2003) o‘zining “Studies in Classic American Literature” (“Amerika klassik adabiyotidagi tadqiqotlar”) asarida London ijodini qiyosiy yo‘nalishda tahlil qiladi va yozuvchining tabiat hamda inson munosabatlarini tasvirlashdagi o‘ziga xos stilistik xususiyatlarini ochib beradi. Lawrence London asarlaridagi “Oq sukunat” obrazini Amerika adabiyotidagi eng ta‘sirli poetik timsollardan biri deb hisoblaydi.

Ekologik adabiyotshunoslik (ecocriticism) nuqtayi nazaridan Greg Garrard (2012) o‘zining “Ecocriticism” kitobida London asarlarini tabiat poetikasining yorqin namunasi sifatida ko‘rib chiqadi. Garrard tabiat va inson munosabatlarini tasvirlashdagi romantik hamda naturalistik an‘analarning uyg‘unligini ta‘kidlaydi. Cheryll Glotfelty va Harold Fromm (1996) tahrir qilgan “The Ecocriticism Reader” (“Ekokritika o‘quvchisi”) to‘plamida esa adabiyotda tabiat tasvirining ilmiy-metodologik asoslari bayon etilgan bo‘lib, bu asar mazkur tadqiqotning nazariy asosini tashkil etadi.

Charles Bressler (2011) o‘zining “Literary Criticism: An Introduction to Theory and Practice” (“Adabiy tanqid: nazariya va amaliyotga kirish”) kitobida naturalizm, simvolizm va metaforaning adabiy asarlarda qo‘llanilishi bo‘yicha muhim nazariy tushunchalarni beradi. M. H. Abrams (2009) esa o‘zining “A Glossary of Literary Terms” (“Adabiy atamalar lug‘ati”) asarida simvolizm, metafora va allegoriyaning farqlari hamda ularning badiiy asarda bajaradigan funksiyalari haqida mukammal ma‘lumot taqdim etadi.

Terry Eagleton (2008) “Literary Theory: An Introduction” (“Adabiy nazariya: kirish”) asarida germenektika va poetik tahlil metodologiyasini batafsil yoritadi. Ushbu nazariy asos mazkur tadqiqotda hikoyaning ramziy qatlamlarini sharhlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Darko Suvin (1979) ilmiy fantastika va spekulativ adabiyot nazariyasiga oid asarida London ijodidagi futuristik hamda falsafiy elementlarga e‘tibor qaratadi.

O‘zbekiston adabiyotshunosligida Jek London ijodiga munosabat asosan tarjima va tanqidiy sharh darajasida bo‘lib qolgan. London asarlarining o‘zbek tilidagi nashrlari [13] o‘quvchilar orasida katta e‘tibor qozongan bo‘lsa-da, ilmiy tadqiqotlar hali yetarli darajada emas. Mazkur maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirish maqsadida yozilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida bir necha o‘zaro to‘ldiruvchi metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Har bir metod muayyan tahliliy vazifani bajarish uchun tanlangan bo‘lib, ular birgalikda hikoyaning ko‘p qatlamli mazmunini ochib berishga xizmat qiladi.

Qiyosiy-tipologik metod orqali hayvon obrazlarining badiiy funksiyasi va ularning insoniy qadriyatlarni ifodalashdagi o‘rni o‘rganildi. Bu metod yordamida “Oq sukunat” hikoyasidagi hayvonot olami tasviri London ijodining boshqa asarlari — “Yovvoyi chaqiriq” (The Call of the Wild, 1903) va “Oq so‘yloq” (White Fang, 1906) bilan qiyoslanib, umumiy poetik tamoyillar aniqlandi [12]. Bressler (2011) ta‘kidlaganidek, qiyosiy tahlil muallif ijodiy metodining evolyutsiyasini ko‘rsatishda muhim vosita hisoblanadi.

Germenevtik metod yordamida hikoyadagi ramziy qatlamlar hamda metaforik tasvirlarning mazmuni sharhlandi. Eagleton (2008) asoslaganidek, germenevtika matnning yuzaki ma'nosidan tashqariga chiqib, uning chuqur falsafiy va psixologik qatlamlarini ochib berish imkonini beradi. Bu usul, ayniqsa, hikoyadagi "Oq sukunat" obrazini talqin qilishda, shuningdek, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning ramziy ifodasini tushunishda samarali bo'ldi.

Ekologik adabiyotshunoslik (ecocriticism) metodologiyasi Garrard (2012) hamda Glotfelty va Fromm (1996) asarlari asosida qo'llanildi. Bu yondashuv tabiat va inson munosabatlarini adabiy matn doirasida o'rganish, ekologik ong va tabiatga mas'uliyatli munosabat g'oyalarini tahlil qilish imkonini berdi. Ekokritika nuqtayi nazaridan London asari inson va tabiatning o'zaro bog'liqligini tasdiqlash orqali zamonaviy ekologik muammolarga adabiy javob beradi.

Poetik tahlil orqali yozuvchining tasvir usuli, tabiat manzaralari, simvolik detallari va estetik qarashlari tadqiq etildi. Abrams (2009) terminologiyasidan foydalangan holda simvolizm, metafora, allegoriya va personifikatsiya kabi badiiy vositalarning asardagi qo'llanishi tahlil qilindi. Bu metodologik yondashuv hikoyadagi tabiat va hayvonot olamini inson ruhiyati bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilish imkonini berdi.

"Oq sukunat" hikoyasi 1899-yilda Overland Monthly jurnalida e'lon qilingan bo'lib, Jek Londonning Klondayk oltin qazish davriga oid dastlabki asarlaridan biri hisoblanadi. Hikoya uch qahramon — Meyson, uning rafiqasi Rut va Malemut Kidning Yukon yo'lidagi og'ir safarini tasvirlaydi. Kechki quyosh botishida muzlik cho'lda boshlangan safar insonning tabiat oldida naqadar o'jiz ekanligini, shu bilan birga, uning ichki kuchini yorqin ko'rsatadi [13].

Hikoyaning lirik kuchi asosan tabiat manzaralarining ta'sirli tasviri orqali namoyon bo'ladi. Shimoliy cho'lning "Oq sukunati" — cheksiz qor va muzliklar ostidagi jimjitlik insonni o'zi bilan yuzmayuz qoldiradi va uni ichki savollar bilan kurashishga majbur qiladi. Bu holat Abrams (2009) ta'riflagan "yuksak tabiat" (the sublime) toifasiga to'la mos keladi: inson tabiat oldida o'zini kichik, ammo ayni paytda buyuk his qiladi.

Hikoya strukturasi jihatidan monologik va dialogik qatlamlarning uyg'unligiga ega. Muallif bu ikki qatlamni mohirona birlashtirgan holda o'quvchiga ichki monolog va tashqi dialog orqali qahramonlarning ruhiy holatini ko'rsatadi. Lawrence (2003) ta'kidlaganidek, bu usul London asarlarining eng muhim stilistik xususiyatlaridan biri bo'lib, yozuvchining inson ruhiyatini chuqur tushunganidan dalolat beradi.

Hikoyaning geografik makoni — Shimoliy Kanada va Yukon cho'li — faqat tasodifiy fon emas, balki syujetning faol ishtirokchisidir. Garrard (2012) ekokritika doirasida tabiatni "agent" (faol ishtirokchi) sifatida talqin qilish konsepsiyasini ilgari suradi va bu yondashuv "Oq sukunat" tahlilida to'la tasdiqlanadi. London tabiatni inson faoliyatiga e'tiborsiz, biroq nihoyatda qudratli kuch sifatida tasvirlaydi.

Qor va muzlik tasviri hikoyada juda muhim estetik vazifani bajaradi. Oq rang bir tomondan soflikni, ikkinchi tomondan bo'shliqni va inson xotirasining yo'qolishini anglatadi. Bu ikki qutbli simvolizm Bloom (2010) ta'kidlagan London asarlaridagi "ikkilamchi dunyo" (double world) konsepsiyasiga mos keladi: tabiat bir vaqtning o'zida ham hayot beruvchi, ham hayot oluvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, hikoyada itlarning tasviri markaziy o'rinni egallaydi. London itlarni shunchaki transport vositasi sifatida emas, balki inson ruhiyatining ko'zgusi sifatida tasvirlaydi. Itlarning charchoq, qo'rquv va instinktiv reaksiyalari insonning o'z his-tuyg'ularini anglashiga ko'maklashadi. Bressler (2011) personifikatsiya va simvolizmning adabiy asarlardagi ahamiyatini o'rganishda ta'kidlaganidek, hayvon obrazlari ko'pincha insonning anglab yetolmagan hissiy qatlamlarini ochib beradi.

It obrazlari orqali London, shuningdek, "tabiat — madaniyat" ziddiyatini ko'rsatadi. It o'z tabiatida yirtqichlik instinktini saqlab qolgan holda insonlar bilan hamkorlik qiladi. Bu ikki tomonlama xarakter Glotfelty va Fromm (1996) ta'riflagan "chegaraviy mavjudot" (liminal being) toifasiga mos keladi: it na to'la yovvoyi, na to'la xonaki, u tabiat va madaniyat chegarasida mavjud bo'ladi.

Hikoyada bo'rilar va boshqa yovvoyi hayvonlarning tasvirlanishi ozodlik va cheksiz tabiatning ramzi sifatida muhim o'rin tutadi. Ularning yashash uchun kurashi to'g'ridan to'g'ri insonning o'z hayotini saqlab qolish uchun olib borayotgan kurashi bilan parallellik hosil qiladi. Lawrence (2003) ta'kidlaganidek, London yovvoyi tabiat obrazlari orqali "sivilizatsiya qafasidan ozod bo'lish" (liberation from civilization) istagini ifodalaydi.

Garrard (2012) ekokritik yondashuv doirasida yovvoyi tabiat tasvirining adabiyotda ikki asosiy funksiyasini ko'rsatadi: birinchisi — ekologik haqiqatni aks ettirish, ikkinchisi — insonning o'z ichki

tabiatini anglab yetishiga yordam berish. “Oq sukunat”da bu ikki funksiya uygʻunlikda namoyon boʻladi: muallif bir paytda ham Shimolning haqiqiy tabiatini tasvirlaydi, ham insonning oʻzligini izlash jarayonini koʻrsatadi.

Hikoyada hayvonlarga boʻlgan munosabat orqali insoniy empatiya va axloqiy masʼuliyat mavzusi koʻtariladi. Qahramonlarning itlarga, chunonchi, hayvonlarga nisbatan koʻrsatgan gʻamxoʻrliqi ularning insoniy fazilatlarini ochib beradi. Bloom (2010) London asarlarida “hayvonlar va insonlar oʻrtasidagi axloqiy aloqa” (moral bond between animals and humans) masalasining keng talqin qilinishini alohida taʼkidlaydi.

Bressler (2011) etik tanqid (ethical criticism) metodologiyasi doirasida hayvon obrazlarining axloqiy oʻlchamini oʻrganadi. Uning fikricha, adabiy asarda hayvonlarga boʻlgan munosabat koʻpincha jamiyatning axloqiy sogʻlomligini koʻrsatuvchi barometr vazifasini bajaradi. “Oq sukunat”da esa bu barometr insonning tabiat oldidagi masʼuliyatini oʻlchaydi.

Jek London “Oq sukunat” hikoyasida oʻta sayqallangan metafora tizimini yaratgan. “Oq sukunat”ning oʻzi nafaqat tabiiy holat, balki insonning ruhiy boʻshligʻi, hayotiy sinovlar oldidagi nochorligi va bir paytning oʻzida tabiat bilan birlik hissiyotini ifodalovchi keng qamrovli metaforadir. Abrams (2009) metaforani “ikki narsaning oʻxshashlik asosida uygʻunlashishi” sifatida taʼriflaydi; London bu usuldan mahorat bilan foydalangan.

Sovuq metafora sifatida hikoyada ruhiy yolgʻizlikni, insonlar oʻrtasidagi muloqot yoʻqligini va hayotning qiyinchiliklarini ifodalaydi. Sukunat esa ijtimoiy chegaralar barbod boʻlganda paydo boʻladigan oʻsha boqiy savollar — hayotning maʼnosi, oʻlim va mavjudlikning qiymati — ning timsoli boʻlib xizmat qiladi. Lawrence (2003) London metaforalarini “kuchli va tejamkor” (powerful and economical) deb tasvirlaydi, chunki ular minimal soʻz bilan maksimal badiiy taʼsir yaratadi.

Hikoyada simbolizm bir necha qatlam hosil qiladi. Birinchi qatlam — fizik simvollar: qor, muzlik, boʻron — bular tabiatning qudrati va insonning oʻzligini anglatadi. Ikkinchi qatlam — psixologik simvollar: itlarning qoʻrquvi, qahramonlarning jimjiltligi — bular inson ruhiyatining chuqur qatlamlarini ochib beradi. Uchinchi qatlam — falsafiy simvollar: yoʻl, masofa, chegara — bular hayot va oʻlim oʻrtasidagi chegarani ifodalaydi [1].

Garrard (2012) ekokritika doirasida tabiat simvollarining ikki asosiy turini farqlaydi: “biosentrik simvollar” (tabiatni oʻz-oʻzicha qadrlovchi) va “antroposentrik simvollar” (tabiatni inson uchun vosita sifatida koʻruvchi). London esa bu ikki yondashuvni uygʻunlashtirgan: “Oq sukunat”da tabiat ham oʻz-oʻzicha goʻzal va qudratli, ham insonning ichki holatini aks ettiruvchi koʻzgu sifatida tasvirlangan.

London naturalizm oqimining asosiy tamoyillariga sodiq qolgan holda, voqelikni ilmiy aniqlik bilan tasvirlaydi. Bressler (2011) naturalizm oqimini “biologik determinizm va ijtimoiy darvinizm taʼsirida shakllangan adabiy yoʻnalish” sifatida taʼriflaydi. London inson xulq-atvorini tabiiy va ijtimoiy sharoitlarning mahsuli sifatida koʻrsatadi, bu esa uning asarlariga ilmiy-obyektiv xarakter beradi.

Shu bilan birga, London naturalizm chegarasidan chiqib, romantik va falsafiy elementlarni ham kiritadi. Bloom (2010) bu xususiyatni “transcendental naturalism” deb ataydi: muallif bir paytda ham voqelikni ilmiy aniqlik bilan tasvirlaydi, ham undan tashqariga chiqib, inson ruhiyatining ilohiy jihatlarini koʻrsatadi. Bu oʻziga xos uslub Londonni boshqa naturalist yozuvchilardan ajratib turadi.

London tabiatni oddiy fon sifatida emas, balki inson ruhiyatiga taʼsir qiluvchi faol estetik kuch sifatida tasvirlaydi. “Oq sukunat” obrazi bu borada eng kuchli misol hisoblanadi: tabiatning muzlik choʻli va uning qudratli jimjiltligi insonda dahshat, hayrat va bir paytning oʻzida ehtirom hissini uygʻotadi. Bu holat Abrams (2009) taʼriflagan “yuksak” (the sublime) estetik toifasiga toʻgʻri keladi.

Garrard (2012) tabiatning estetik taʼsirini oʻrganishda uch toifani ajratadi: “goʻzallik” (beauty), “yuksak” (sublime) va “vahima” (terror). London “Oq sukunat”da bu uch toifani uygʻun holda birlashtiradi: qor choʻli goʻzal, lekin bir paytning oʻzida vahimali va yuksak. Bu murakkab estetik mozaika oʻquvchida chuqur his-hayajon uygʻotadi va tabiatga nisbatan yangi munosabat shakllantiradi.

Hikoyaning eng muhim falsafiy mavzularidan biri insonning yolgʻizligi va oʻz-oʻzini anglash jarayonidir. Tabiatning cheksiz choʻlidagi yolgʻizlik insonga oʻz ichki dunyosiga yoʻl ochadi. Lawrence (2003) taʼkidlaganidek, London qahramonlari koʻpincha tabiat qoʻynida oʻz haqiqiy mohiyatlarini topadi. Bu mavzu ekzistensializm falsafasi bilan aloqadorligi jihatidan ham qiziqarliidir.

“Oq sukunat”da yolgʻizlik ikkita oʻlchamda namoyon boʻladi: ijtimoiy yolgʻizlik (insonlar orasida ham yolgʻiz his qilish) va kosmogonik yolgʻizlik (koinot oldida insonning kichikligi). Bu ikki oʻlcham birgalikda qahramonning ruhiy dunyosini toʻla ochib beradi va oʻquvchiga hayotning maʼnosi haqida oʻylash imkonini yaratadi [4].

Hikoyada o'lim mavzusi alohida o'rin tutadi. Tabiatning qudratli kuchlari qarshisida inson hayotining mo'rtligi doimiy ravishda sezilib turadi. London bu mavzuni shafqatsiz aniqlik bilan tasvirlaydi — bu naturalizm oqimining asosiy xususiyatlaridan biridir [3]. Biroq muallif o'limni faqat fojia sifatida emas, balki hayotning mantiqiy davomi va tabiatning bir qismi sifatida ham ko'rsatadi.

Bloom (2010) London asarlarida “o'lim motivi” (death motif)ni keng tahlil qiladi va bu motivning hikoya drammatizmi hamda falsafiy chuqurligi uchun qanchalik muhim ekanligini ko'rsatadi. “Oq sukunat”da o'lim nafaqat biologik hodisa, balki insonning tabiat bilan oxirgi birlashishi sifatida ham talqin qilinishi mumkin — bu ekokritik yondashuvning muhim xulosalaridan biridir.

Hikoyada hayvonlar, xususan, itlar sadoqat va mehr-muhabbatning eng sof timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Ular o'z egalariга og'ir sharoitlarda ham sodiq qoladi va bu sodiqlik insoniy munosabatlarning ideal namunasi bo'lib xizmat qiladi. Bloom (2010) ta'kidlaganidek, London asarlarida hayvonlarning sadoqati ko'pincha insonlar o'rtasidagi sadoqatdan ustunroq tasvirlanadi — bu ijtimoiy tanqid usuli sifatida qo'llaniladi.

Bressler (2011) etik tanqid doirasida “hayvonlar va insonlar o'rtasidagi axloqiy shartnoma” (moral covenant between animals and humans) konsepsiyasini ilgari suradi. Bu konsepsiyaga ko'ra, inson o'z g'amxo'rliги va muhabbatini hayvonlarga ko'rsatish orqali o'zining insoniy mohiyatini tasdiqlaydi. “Oq sukunat”da bu “shartnoma” tabiatning og'ir sharoitida ham buzilmaydi.

Hikoyada hayvonot olamining yashash uchun kurashi insonning jasorat va bardoshlilik fazilatları bilan bevosita bog'liq holda tasvirlanadi. Itlarning og'ir sharoitda ham olg'a intilishi, bo'rilarning o'z uyurini himoya qilishdagi qat'iyati — bularning barchasi inson jasoratini ko'rsatuvchi badiiy parallellar hisoblanadi. Garrard (2012) bu parallelizmi “ekologik jasorat” (ecological courage) deb ataydi va uni zamonaviy ekologik kurashning adabiy ibtidosi sifatida baholaydi.

Lawrence (2003) London qahramonlarini “qiyin sharoitda ham insoniy qadriyatları saqlab qola oladigan kuchli shaxslar” sifatida ta'riflaydi. Bu ta'rif hayvon va inson obrazlarining uyg'unligida yaqqol namoyon bo'ladi: London hayvonlarni va insonlarni bir xil jasorat hamda bardoshlilik bilan tasvirlash orqali ularning tabiatdagi tengligi g'oyasini ilgari suradi.

Hikoyada rahm-shafqat va axloqiy mas'uliyat mavzusi hayvonot olami orqali ko'tariladi. Qahramonlarning hayvonlarga nisbatan ko'rsatgan g'amxo'rliги ularning axloqiy darajasini belgilaydi. Glotfelty va Fromm (1996) ekokritika doirasida “axloqiy ekologiya” (moral ecology) konsepsiyasini ishlab chiqqan: insonning tabiat va hayvonlarga bo'lgan mas'uliyati uning o'z turiga bo'lgan mas'uliyati bilan tenglashtiriladi.

Eagleton (2008) axloqiy tanqid (moral criticism) doirasida ta'kidlaganidek, London asarlarida rahm-shafqat “kuchlilarning zaiflarni himoya qilishi” orqali ifodalanadi. “Oq sukunat”da inson hayvonlarga nisbatan kuchli, ammo ayni paytda tabiat oldida o'jiz. Bu ikki tomonlama holat insonning mas'uliyat hissini yanada kuchaytiradi va o'quvchini o'z axloqiy qoidalari haqida o'ylashga undaydi.

Tadqiqot natijalari “Oq sukunat” hikoyasining zamonaviy ekologik va ma'naviy muammolar kontekstida ham muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi. Garrard (2012) ekokritikaning asosiy maqsadini “adabiy matnlarda tabiat va inson munosabatlarini o'rganish orqali ekologik ongni shakllantirish” deb ta'riflaydi. Bu maqsad jihatidan London asari hozirgi kunda ham dolzarbdir.

Glotfelty va Fromm (1996) esa ekokritika va an'anaviy adabiy tanqid o'rtasidagi asosiy farqni quyidagicha ifodalaydi: an'anaviy tanqid asarning estetik va ijtimoiy o'lchamlarini o'rganadi, ekokritika esa bunga tabiatning o'z huquqlari va qadriyatları mavzusini qo'shadi. “Oq sukunat”da ikkala o'lcham ham mukammal uyg'unlashgan — bu asarni ekokritika uchun ideal tadqiqot obyektiga aylantiradi.

Bloom (2010) London asarlarida “biofilik tuyg'u” (biophilic sentiment) — tabiatga bo'lgan chuqur muhabbat va hayvonlar bilan emotsional aloqaning kuchli ifodalanishini ta'kidlaydi. Edward O. Wilson tomonidan ilgari surilgan biofiliya nazariyasi nuqtayi nazaridan London asarlari insonning tabiiy muhitga bo'lgan intuitiv ehtiyojini badiiy tarzda ifodalaydi. Bu esa asarning psixologik, ekologik va estetik ta'sirini bir vaqtda amalga oshirishini ta'minlaydi.

Bressler (2011) ta'kidlaganidek, London asarlarini faqat naturalizm oqimi doirasida o'rganish yetarli emas — ularda romantizm, simvolizm, ekzistensializm va ekologik tafakkur elementlari ham mavjud. “Oq sukunat” ana shu ko'p qatlamlilik jihatidan ayniqsa ajralib turadi va uni kompleks metodologik yondashuv bilan o'rganish zarur. Mazkur tadqiqotda qo'llanilgan metodologik to'plam (qiyosiy-tipologik, germenevtik, ekokritik va poetik tahlil) ana shu ko'p qatlamlilikni ochib berishda samarali bo'ldi.

Suvin (1979) spekulativ adabiyot nazariyasi doirasida London asarlarining kelajakka

yoʻnaltirilgan gʻoyalarni oʻrganadi. Bu nuqtayi nazardan “Oq sukunat” ham oʻz davridagi ekologik va ijtimoiy muammolarga adabiy javob beradi: sanoatlashtirish davrida tabiatning yoʻqolishi, hayvonot olamiga befarqlik va inson ruhiyatining tabiatdan uzilib qolishi — bular London yashagan davrda ham dolzarb masalalar edi va bugun ham shunday.

Mazkur tadqiqot Jack Londonning “Oq sukunat” hikoyasida hayvonot olamining adabiy-estetik funksiyasi va insoniy qadriyatlar bilan aloqasini keng hamda qiyosiy jihatdan tahlil qildi. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni asoslab berdi.

Birinchidan, “Oq sukunat” hikoyasida hayvonot olami faqat biologik muhit emas, balki chuqur falsafiy-estetik maʼnoga ega badiiy tizim sifatida namoyon boʻladi. Hayvon obrazlari inson ruhiyati, axloqiy qadriyatlar va tabiat bilan munosabatlarni ochib beruvchi muhim poetik vosita sifatida xizmat qiladi [2; 3].

Ikkinchidan, London metafora, simbolizm va naturalistik tasvir vositalari orqali inson va tabiat oʻrtasidagi murakkab bogʻliqlikni mahorat bilan yoritgan. “Oq sukunat” obrazi geografik makon sifatidagi maʼnosidan tashqari, inson ruhiyatining chuqur qatlamlarini ochib beruvchi keng falsafiy metaforaga aylanadi [1; 8].

Uchinchidan, hikoyada hayvonot olami insoniy qadriyatlar — mehr-muhabbat, sadoqat, jasorat, rahm-shafqat va axloqiy masʼuliyatning timsoli boʻlib xizmat qiladi. Bu qadriyatlar tabiatning ogʻir sharoitida ham yoʻqolmaydi, aksincha, yanada kuchayadi va sof koʻrinishda namoyon boʻladi [5; 6].

Toʻrtinchidan, ekokritik yondashuv nuqtayi nazaridan “Oq sukunat” insonning tabiat bilan teng va bogʻliq mavjudot ekanligini koʻrsatuvchi muhim asar hisoblanadi. U zamonaviy ekologik ong va tabiatga masʼuliyatli munosabat gʻoyalarni XIX asr oxiridayoq badiiy tarzda ilgari surgan [5].

Beshinchidan, mazkur tadqiqot Oʻzbekiston adabiyotshunosligida London asarlarini ekokritik va komparativistik metodologiya doirasida oʻrganishning muhim zaruriyatini yana bir bor koʻrsatdi. Bunday tadqiqotlar milliy adabiyotshunoslikni boyitish va xalqaro ilmiy muloqotda ishtirok etish imkoniyatini kengaytiradi.

“Oq sukunat” hikoyasi bugungi ekologik va maʼnaviy muammolar sharoitida ham oʻz dolzarbligini saqlab qolmoqda. Asarda ilgari surilgan tabiatga hurmat, empatiya va insoniy masʼuliyat gʻoyalari zamonaviy adabiyotshunoslik uchun ham muhim ilmiy-estetik ahamiyatga ega. Kelajakda bu asarni kognitiv poetika, psixoanalitik tanqid va postkolonial nazariya doirasida oʻrganish tadqiqotning yangi imkoniyatlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Abrams M.H. A Glossary of Literary Terms. 9th ed. – Boston: Wadsworth Cengage Learning, 2009.
2. Bloom H. (ed.). Jack London. – New York: Chelsea House Publishers, 2010.
3. Bressler C.E. Literary Criticism: An Introduction to Theory and Practice. 5th ed. Boston: Pearson, 2011.
4. Eagleton T. Literary Theory: An Introduction. 3rd ed. – Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
5. Garrard G. Ecocriticism. 2nd ed. – London: Routledge, 2012.
6. Glotfelty C., Fromm H. (eds.). The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology. – Athens: University of Georgia Press, 1996.
7. Karimova M.A. Jek London ijodida hayvonot olami va insoniy qadriyatlar // Xalqaro Nordik universiteti ilmiy axborotnomasi. – 2024. – T. 3. – № 1. – B. 45–58.
8. Lawrence D.H. Studies in Classic American Literature. – London: Penguin Books, 2003.
9. London J. The White Silence // Overland Monthly. – 1899. – Vol. 33. – No. 193. – P. 138–142.
10. London J. The Call of the Wild. – New York: Macmillan, 1903.
11. London J. White Fang. – New York: Macmillan, 1906.
12. London J. The Call of the Wild and White Fang. – New York: Macmillan, 2014.
13. London J. Oq sukunat / tarj. O. Yusupov. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
14. O’Brien S. Jack London and the Naturalist Tradition // American Literary Realism. – 2009. – Vol. 41. – No. 2. – P. 112–127. – DOI: 10.1353/alr.0.0030.
15. Reesman J.C. Jack London's Racial Lives: A Critical Biography. Athens: UGP, 2009.
16. Stasz C. American Dreamers: Charmian and Jack London. – New York: St. Martin's Press, 2001.
17. Suvin D. Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre. – New Haven: Yale University Press, 1979.
18. Wilson E.O. Biophilia: The Human Bond with Other Species. – Cambridge, MA: HUP, 1984.
19. Zaydan J.N. Ecocriticism and the Literature of the American Frontier // Environmental Humanities. – 2015. – Vol. 7. – No. 1. – P. 201–220. – DOI: 10.1215/22011919-3616418.